

A u t O – M o b i l i t e i t

INFORMATIE VOOR DEELNEMERS

© Aan deze uitgave mogen geen rechten worden ontleend. De meeste actuele versie van dit document is altijd te vinden op www.auto-mobiliteit.org. Uw uitgeprinte versie kan verouderd zijn.

INHOUDSOPGAVE

Welke partijen werken samen	3
Wat is "zien in verkeer"	4
DEEL 1 VERMINDERDE GEZICHTSSCHERPTE	
Nieuwe Europese richtlijn	5
Het Bioptisch telescopsysteem als toegestaan hulpmiddel bij het autorijden	6
Wat houdt het Bioptisch telescopsysteem (BTS) in?	6
Wat houdt het programma Auto-Mobiliteit in?	7
Aanmelding voor het programma Auto-Mobiliteit	8
Wachttijden	8
Nystagmus	9
Aanvullende regeling voor Diabetes, Multiple Sclerose, overige aandoeningen	9
Medische keuring vanaf 70 jaar	9
Indicatievereiste volgens de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten	9
Diagnostiekfase van het programma Auto-Mobiliteit	10
Observatie en mobiliteitstraining	10
Neuropsychologisch onderzoek	10
Eindadvies diagnostiekfase	10
Aanvraag BTS bij gecertificeerde optometrist	10
Training in het omgaan met het BTS	11
Eigen Verklaringsprocedure (EV)	12
Rijlessen binnen het programma Auto-Mobiliteit	12
Theorie-examen	13
Rijvaardig of rijgeschikt?	13
Rijgeschiktheidstest of rijexamen	14
Kenmerken van een BTS-rijbewijs	14
Kosten voor rekening van de deelnemer	15
DEEL 2 GEZICHTSVELDUITVAL	
Kijkstrategietraining	16
Wetenschappelijk onderzoek: InZicht Hemianopsie	17
Aanmelding voor het programma Auto-Mobiliteit bij hemianopsie	17
Auto-Mobiliteit en InZicht Hemianopsie	18
Auto-Mobiliteit zonder InZicht Hemianopsie	18
Indicatievereiste volgens de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten	19
DEEL 3 BIJLAGEN	
Bijlage 1: aanvullende regeling bij diabetes, multiple sclerose en overige aandoeningen	20
Bijlage 2: aanvullende regeling voor 70+	22
Bijlage 3: lijst van gecertificeerde rijopleiders en optometristen	23

U heeft zich aangemeld bij Koninklijke Visio omdat u persoonlijke vragen heeft over deelname aan het gemotoriseerde verkeer. Visio is een expertisecentrum voor slechtziende en blinde mensen en richt zich daarbinnen onder andere op advisering aan personen die aan het verkeer deelnemen. Een speciaal deel van die advisering richt zich op personen die vragen hebben over het verkrijgen of behouden van hun autorijbewijs. Visio heeft de laatste decennia veel kennis en een samenhangend netwerk opgebouwd van actief samenwerkende partijen die zich allen inzetten voor veilige en zelfstandige mobiliteit van (slechtziende) weggebruikers.

Binnen dit netwerk wordt objectief, nauwkeurig en interdisciplinair geprobeerd antwoord te geven op vragen over alle aspecten van verkeersdeelname, maar in het bijzonder over de visuele aspecten. U kunt terecht met vragen over rijden in o.a. een auto, op een motor, scooter, brommer, scootmobiel, tractor en met vragen over vracht- en beroepsverkeer. Met andere woorden, over alle vormen van gemotoriseerde verkeersdeelname.

Welke partijen werken samen

- Koninklijke Visio, expertisecentrum voor slechtziende en blinde mensen.
- Universitair Medisch Centrum Groningen (UMCG), afdelingen Oogheelkunde en Neuropsychologie.
- Rijksuniversiteit Groningen, Laboratorium voor Experimentele Oogheelkunde(LEO).
- Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR).

Wat is "zien in verkeer"

Wanneer we spreken over slechter zien, dan onderscheiden we in de eerste plaats twee soorten problemen. Dat kunnen problemen zijn in de gezichtsscherpte en problemen in het gezichtsveld. Als er sprake is van een verminderde gezichtsscherpte dan ziet u wazig, of ziet u op sommige afstanden wazig. Als er sprake is van gezichtsvelduitval dan ontbreekt er als het ware een deel in de omvang van uw gezichtsveld en kunt u in een oogopslag minder overzien.

Een optimale gezichtsscherpte hebben we nodig om details waar te nemen. In het verkeer gaat het dan bijvoorbeeld om verkeersborden, bewegwijzering, complexe of drukke kruisingen. Een normale gezichtsscherpte wordt uitgedrukt als een gezichtsscherpte van 1,0.

Een optimaal gezichtsveld hebben we nodig om de omringende omgeving waar te nemen terwijl we onze blik richten op één bepaald aspect. De grootte van het gezichtsveld wordt uitgedrukt in graden en is maximaal 180 graden breed.

In Europa moet u aan bepaalde medische geschiktheideisen voldoen als u een auto wilt besturen. Zo zijn er bijvoorbeeld eisen voor personen die diabetes hebben of ooit getroffen zijn door een herseninfarct. Ook gelden specifieke eisen voor de visuele functies. Wanneer u met beide ogen kijkt dan is een gezichtsscherpte van 0,5 vereist. Een gezichtsscherpte van 0,5 betekent dat alles van twee keer zo dichtbij bekeken moet worden om hetzelfde te kunnen zien als iemand met een gezichtsscherpte van 1,0. In uitzonderlijke gevallen mag met een visus van 0,4 een rijgeschiktheidstest worden afgelegd. Wanneer u slechts één oog gebruikt dan moet de gezichtsscherpte van dat oog tenminste 0,5 zijn.

Conform de Europese richtlijn voor het gezichtsveld geldt ook in Nederland de eis dat het gezichtsveld 120 graden moet zijn.

Bovengenoemde eisen (gezichtsscherpte en gezichtsveld) gelden voor het besturen van een personenauto in de categorie B (Groep 1 rijbewijzen). Wanneer u niet aan deze eisen voldoet, dan mag u formeel geen auto meer besturen. Als bij u sprake is van gecombineerde problematiek dan zal van persoon tot persoon bekeken moeten worden of u voldoet aan de gestelde eisen.

In deze brochure worden verschillende aspecten behandeld die betrekking hebben op bovengenoemde geschiktheideisen. U leest hier welke revalidatiemogelijkheden er zijn als u niet (meer) aan die geschiktheideisen voldoet. Of u daarvoor in aanmerking komt wordt van persoon tot persoon bekeken. Deze brochure valt uiteen in twee delen: het eerste deel gaat over verminderde gezichtsscherpte, het tweede deel gaat over gezichtsvelduitval. In beide gevallen mag niet zonder meer een auto worden bestuurd.

DEEL 1: VERMINDERDE GEZICHTSSCHERPTE

Als bij u sprake is van een gezichtsscherpte die lager is dan 0,5 dan mag u formeel geen auto meer besturen. Onderstaande informatie kan in dat geval op u van toepassing zijn.

Nieuwe Europese richtlijn per 16 februari 2010

Sinds 16 februari 2010 is de nieuwe Europese richtlijn ingevoerd:

In uitzonderlijke omstandigheden kunnen personen met een visus tussen 0,4 en 0,5 geschikt worden verklaard voor rijbewijzen van Groep 1. Voorwaarden zijn de afwezigheid van andere visuele functiestoornissen, een positief advies van een oogarts en een positieve rijgeschiktheidstest (afgenomen door het CBR). Binnen deze richtlijn kunt u zich dus in uitzonderlijke omstandigheden door het CBR laten testen, zonder dat u van een BTS gebruik maakt.

Bij personen die het gezichtsvermogen aan één oog missen, of die in geval van diplopie slechts een oog gebruiken, dient de visus van het functionerende oog ten minste 0,5 te bedragen. Ook zijn de richtlijnen voor rijbewijzen van Groep 2 aangepast. De nieuwe regeling is geldig –in tegenstelling tot de nieuwe BTS-regeling die alleen in Nederland geldig is- in alle Europese landen. De volledige nieuwe tekst van de Regeling Eisen Rijgeschiktheid 2000 staat volledig op www.cbr.nl.

Op basis van jarenlang internationaal en nationaal wetenschappelijk onderzoek startte Visio in 2004 samen met het CBR en het UMCG de praktische proef Auto-Mobiliteit. Uit wetenschappelijk onderzoek was gebleken dat in bepaalde gevallen personen met een verminderde gezichtsscherpte tóch veilig kunnen autorijden wanneer zij een Bioptisch telescopsysteem (BTS) gebruiken. Een BTS is een optisch hulpmiddel waarmee de vereiste gezichtsscherpte gehaald kan worden. In deze praktische proef werd onderzocht of mensen met een verminderde gezichtscherpte, met behulp van een BTS en de vereiste mobiliteitstraining weer voldoende in staat waren om volgens voornoemde normen auto te rijden.

De resultaten uit wetenschappelijk onderzoek en deze praktische proef samen hebben geleid tot een wetswijziging op nationaal niveau. Vooralnog is deze toepassing niet geldig in andere Europese landen.

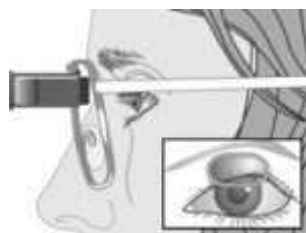
Het Bioptisch telescopsysteem als toegestaan hulpmiddel bij het autorijden

Op 27 april 2009 maakte het ministerie van Verkeer en Waterstaat (V&W) deze wetswijziging officieel bekend; het Bioptisch Telescopsysteem (BTS) is toegevoegd aan de lijst van toegestane hulpmiddelen bij het autorijden. De regeling is op 26 mei 2009 in de Staatscourant gepubliceerd. U kunt de regeling nalezen op de website www.auto-mobiliteit.org of www.cbr.nl. Voor Groep 1 rijbewijzen (A, B, BE) geldt dat in de **categorie B** (personenauto) de gemeten gezichtsscherpte, die 0,5 of hoger moet zijn, nu ook gehaald mag worden met behulp van een BTS. De gezichtsscherpte-eis zelf is dus niet verlaagd.

De regeling is niet van toepassing op het brommerrijbewijs (AM) en rijbewijzen in Groep 2 (C, CE, D, DE) omdat de normen voor toekenning van een rijbewijs in Groep 2 strenger zijn.

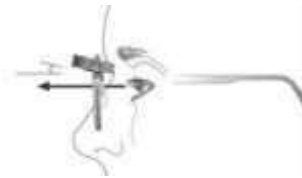
Wat houdt het Bioptisch telescopsysteem (BTS) in?

Het BTS is bedoeld voor het zeer kort bekijken van details zoals verkeersborden en bewegwijzering die zonder vergroting niet op tijd leesbaar zijn. Daarnaast is het BTS bedoeld om op afstand overzicht te krijgen van bijvoorbeeld een kruispunt zodat de bestuurder meer anticiperend kan rijden en ruim op tijd besluiten kan nemen. Het telescoopje zelf weegt ongeveer 12 gram (afhankelijk van het type) en zit gemonteerd op de bovenste helft van het brillenglas van het beste of dominante oog (figuur 1).

Figuur 1

Door middel van een korte, kleine neerwaartse beweging van het hoofd kan kort door het BTS gekeken worden om vergroting van informatie te verkrijgen zonder dat het volledige overzicht verloren gaat. U vergroot hiermee dus tijdelijk uw gezichtsscherpte van één oog (figuur 2 en 3).

Figuur 2

Figuur 3

Daarom is het noodzakelijk dat met beide ogen gekeken wordt. Met het BTS kan maximaal 4 x vergroting bereikt worden; de gezichtsscherpte moet minimaal 0,16 zijn om met behulp van het BTS aan de wettelijke eis van 0,5 te voldoen.

Wat houdt het programma Auto-Mobiliteit in?

Toen het BTS wettelijk toegevoegd werd aan de lijst met toegestane hulpmiddelen, is de praktische proef Auto-Mobiliteit verder gegaan als volwaardig revalidatieprogramma onder de naam Auto-Mobiliteit¹. Dit programma Auto-Mobiliteit richt zich op personen met een visuele beperking die niet meer aan de visuele eisen van het rijbewijs voldoen. Het bestaat uit een diagnostisch deel en een trainingsdeel. Er zijn een aantal oogheelkundige criteria vastgesteld die de toelaatbaarheid tot het diagnostische deel in eerste instantie bepalen. Om toegelaten te worden heeft Visio een verwijzing nodig van uw eigen behandelend oogarts op basis van recent oogheelkundig onderzoek. In deze verwijzing beschrijft de oogarts wat de oogheelkundige condities zijn. De volgende aspecten zijn daarbij van belang:

- Datum laatste oogheelkundig onderzoek (niet ouder dan een jaar)
- Oogheelkundige diagnose
- Gezichtsscherpte van het rechteroog en linkeroog
- Gezichtsvelden van het rechteroog en linkeroog
- Conditie van de media en de fundus
- Eventuele andere afwijkingen die het gezichtsvermogen nadelig kunnen beïnvloeden
- Oorzaak van de gevonden afwijkingen
- Progressie en prognose

¹ De hoofdletters 'O' en 'M' vertegenwoordigen het begrip Oriëntatie en Mobiliteit, en werd door Visio al jaren gevoerd als verzamelnaam voor interventies op het vlak van oriëntatie- en mobiliteitstrainingen.

Deze actuele condities, beschreven door uw oogarts zijn belangrijk in de toelating tot verder onderzoek.

Aanmelding voor het programma AutO-Mobiliteit

Wilt u in aanmerking komen voor het programma AutO-Mobiliteit, dan bestaat uw aanmelding uit twee stappen:

1) U vult het digitale aanmeldformulier in op de website www.auto-mobiliteit.org.

Na het correct invullen van het aanmeldformulier op deze website, ontvangt u automatisch een responsbericht. Als u dat bericht ontvangt, mag u er vanuit gaan dat uw aanmelding in goede staat is aangekomen. U hoeft daar over geen contact op te nemen.

2) U vraagt gegevens op van het meest recente oogheelkundig onderzoek bij uw eigen behandelend oogarts. In sommige gevallen kan uw specialist een neuroloog zijn.

Wanneer u ook door andere medisch specialisten bent onderzocht of behandeld (bijvoorbeeld een internist, neuroloog of revalidatiearts), dan geldt voor u een aanvullende regeling.

Voor het opvragen van oogheelkundige gegevens gebruikt u het formulier 'opvragen oogheelkundige gegevens' van de website www.auto-mobiliteit.org. Het opsturen van deze gegevens is een samenwerking tussen u en uw oogarts. Als uw gegevens verstuurd worden, mag u er eveneens vanuit gaan dat ze in goede staat bij Visio aankomen. Ook daarover hoeft u geen contact op te nemen. Wanneer op basis van de oogheelkundige gegevens en het door u ingevulde aanmeldformulier blijkt dat u kunt worden toegelaten tot het diagnostische deel dan wordt u daarover zo snel als mogelijk geïnformeerd. Onderzoek vindt plaats op de Visio-locatie in uw eigen regio.

Wachttijden

Wanneer uw aanmelding via de website samen met de oogheelkundige gegevens bij Visio binnen zijn, ontvangt u per brief een bevestiging van de aanmelding. Vervolgens wordt beoordeeld of u in aanmerking komt voor diagnostiek. Die beoordeling vindt centraal bij Visio in Haren plaats. Zodra uw gegevens beoordeeld zijn wordt u benaderd door een medewerker van het dichtstbijzijnde Client Servicebureau van Visio.

Nystagmus

Er is een speciale procedure voor kandidaten die bekend zijn met de diagnose nystagmus (onwillekeurige oogbewegingen). Deze diagnose komt vaak onder meer voor in combinatie met albinisme of andere aangeboren oogafwijkingen.

Het protocol voor kandidaten met nystagmus is nog in ontwikkeling en is op dit moment nog niet gebruiksklaar. Kandidaten met nystagmus komen niet zondermeer in aanmerking voor het autorijden met een BTS. Een eenjarige studie van Visio en het Universitair Medisch Centrum Groningen heeft nieuwe resultaten opgeleverd over de koersvastheid van personen met nystagmus. Een speciaal revalidatieprotocol zal in 2012 van start gaan. Personen met nystagmus kunnen zich nadrukkelijk WEL aanmelden via de website www.auto-mobiliteit.org. Enkele personen kunnen mogelijk deelnemen aan het UMCG-onderzoek. Elke kandidaat zal persoonlijk worden geïnformeerd over de mogelijkheden die er zijn en eventuele ontwikkelingen op dat vlak. De resultaten van bovengenoemde studie vindt u op de website www.auto-mobiliteit.org (Downloads)

Aanvullende regeling voor Diabetes, Multiple Sclerose of overige aandoeningen

Hebt u naast een oogheelkundige aandoening ook Diabetes, Multiple Sclerose of een andere (neurologische) aandoening, dan geldt voor u een aanvullende regeling. In dat geval verzoeken wij u bijlage 1 te lezen van dit document. De aanvullende regelingen kunt u tevens raadplegen via www.cbr.nl.

Medische keuring vanaf 70 jaar

Als u zeventig bent of ouder dan geldt voor u een aanvullende regeling. Vanaf het zeventigste levensjaar vindt bij iedere vernieuwing van het rijbewijs een medische keuring plaats. Deze keuring is bedoeld om ouderen veilig en verantwoord aan het verkeer te laten deelnemen. Wij verzoeken u bijlage 2 te lezen van dit document. De aanvullende regelingen kunt u tevens raadplegen via www.cbr.nl.

Indicatievereiste volgens de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)

De dienstverlening van Visio wordt bekostigd uit de AWBZ. Dossiers van cliënten moeten daarom aan scherpe eisen voldoen. Zo is bijvoorbeeld een verwijzing van een medisch specialist (oogarts, neuroloog) noodzakelijk en moeten bepaalde administratieve procedures worden gevolgd. U wordt hierover geïnformeerd tijdens de eerste contacten met het Client Servicebureau van Visio.

Diagnostiekfase van het programma Auto-Mobiliteit

De diagnostiekfase bestaat uit een gesprek waarbij wordt ingegaan op voorwaarden voor deelname, uw persoonlijke geschiedenis ten aanzien van het verkeer, uw rechten en plichten, deelnemende professionele partijen en de kosten die het voor u met zich meebrengt. Er vindt uitgebreid visueel functieonderzoek (VFO) plaats. Daarin wordt vastgesteld of u aan de visuele eisen voor het rijbewijs voldoet en of het BTS voor u een geschikt hulpmiddel is. Als de resultaten van het onderzoek voldoen aan de eisen die gesteld worden aan deelname, zal op dat moment een BTS worden aangemeten. Als uit onderzoek blijkt dat dit niet het geval is dan eindigt helaas op dat moment uw deelname aan het programma en kunnen alternatieve vervoersmogelijkheden met u worden besproken.

Observatie en mobiliteitstraining

Aansluitend heeft u een afspraak met een ergotherapeut. U maakt kennis met het BTS en er wordt in de praktijk geoefend. Tijdens deze sessie maakt u gebruik van een proefexemplaar die u aan het eind van de dag weer inlevert.

Neuropsychologisch onderzoek

Als u 65 jaar of ouder bent dan wordt altijd (neuro)psychologische screening verricht. Reden daarvan is dat cognitieve problemen die de rijvaardigheid kunnen beïnvloeden uitgesloten moeten worden. Bent u jonger dan 65 dan wordt u alleen onderzocht als er aanleiding toe is, bijvoorbeeld als u in het verleden een hersenbloeding heeft gehad.

Eindadvies diagnostiekfase

Aan het eind van de diagnostiekfase bespreekt het team Auto-Mobiliteit de resultaten en bevindingen uit alle onderzoeken. De resultaten van dit diagnostische deel worden binnen een week (telefonisch) aan u kenbaar gemaakt. Eveneens wordt hierin vermeld of deelname aan de mobiliteitstrainingen met het BTS wel of niet geadviseerd wordt. Indien nodig vindt vooroverleg plaats met het CBR, uw oogarts of specialist.

Aanvraag BTS bij gecertificeerde optometrist.

Als het eindadvies in de diagnostiekfase positief is, kiest u een gecertificeerde optometrist die aangesloten is bij de Nederlandse Unie van Optiekbedrijven (NUVO). Visio stuurt alle specificaties uit het onderzoek en specificaties over het BTS naar dit bedrijf. In bijlage 3 van dit document vindt u een overzicht van al deze gecertificeerde optometristen.

Met deze optometristen heeft Visio de afspraak dat binnen 3 weken na het door Visio uitgebrachte advies, uw BTS kant-en-klaar wordt afgeleverd. Deze afspraak is gemaakt om de planning voor de mobiliteitstraining goed uit te kunnen voeren. Om de levering te realiseren volgt u onderstaande route:

- 1) U plaatst zo snel mogelijk na de diagnostiekdag uw bestelling bij de door u gekozen optometrist. Het door Visio uitgebrachte advies is géén bestelling. U plaatst zelf de bestelling bij de betreffende optometrist. U geeft zelf de formele leveropdracht.
- 2) U mag de leverancier aanspreken op de overeengekomen levertijd van 3 weken.

Het staat u geheel vrij uw zorgverzekeraar te benaderen met de vraag of vergoeding van het hulpmiddel mogelijk is. Bij een afwijzing door een verzekeraar dient u een kopie van de afwijzing op te sturen aan uw contactpersoon bij Visio. Visio beoordeelt vervolgens of er reden is tot inhoudelijke ondersteuning van bezwaar/beroep. Juridische ondersteuning dient u zelf te regelen (eventueel via MEE). Visio kan optreden als getuige-deskundige.

De aangesloten optometristen hanteren een garantieregeling en een terugnameregeling onder bepaalde voorwaarden. Het advies is om deze regeling en voorwaarden voortijdig te bespreken met de betreffende optometrist.

Training in het omgaan met het Bioptisch Telescoopsysteem (BTS)

Met het door u verworven BTS staat u aan het begin van de training in het leren omgaan met het BTS. Deelname aan de trainingen voor het leren omgaan met het BTS betekent dat u vier keer - in een tijdsbestek van circa een maand - op de Visio vestiging in uw regio verwacht wordt. Een trainingssessie duurt drie uur per keer. In de training wordt veel aandacht besteed aan het leren interpreteren van visuele informatie, verkeerssituaties en het nemen van beslissingen daarin. De training kent een gefaseerde opbouw. Eerst leert u stilzittend te kijken naar stilstaande objecten, daarna leert u stilstaand bewegende objecten te detecteren. Vervolgens leert u lopend naar stilstaande objecten te kijken (verkeerslichten, verkeersborden, bewegwijzering). Tenslotte leert u bewegend (als rijder in de auto) te kijken naar bewegende objecten (andere weggebruikers). Ook zijn aan de trainingen huiswerkopdrachten gekoppeld. De training eindigt wanneer de ergotherapeut u vaardig genoeg vindt om het hulpmiddel optimaal te gebruiken, dus ook in verkeerssituaties. De ergotherapeut beoordeelt echter niet of u verkeersveilig bent; dat is uitsluitend aan het CBR. Het kan echter voorkomen dat de ergotherapeut het beter voor u vindt om te stoppen met de training. Vanzelfsprekend worden eventuele redenen met u besproken. De regel is momenteel dat u tijdens het trainingsdeel in de auto over een chauffeur beschikt of hierin zelf bemiddelt. Dit geldt voor de tweede, derde en vierde trainingssessie.

U betaalt zelf de eventuele kosten die voortvloeien uit het meebrengen van een chauffeur. Voor de training stelt Visio een personenauto beschikbaar.

Eigen Verklaringsprocedure (EV)

Na afronding van de mobiliteitstraining eindigt de actieve behandeling van Visio. De Eigen Verklaringsprocedure is het sluitstuk van deze behandeling. De route is als volgt:

- U koopt zelf het document Eigen Verklaring (EV) bij het CBR, de gemeente of rijjschool.
- U vult de voorzijde van dit document in en levert het, voorzien van datum en handtekening in bij Visio.
- Visio vult de achterzijde van het formulier in met relevante gegevens van uw oogheeskundige diagnose, eigen functie-onderzoek en of u met behulp van het BTS voldoet aan de visuele normen voor het BTS-rijbewijs.

Eventuele bijzonderheden of contra-indicaties worden ook gemeld.

De volgende documenten worden aan de EV toegevoegd:

- De originele oogheeskundige gegevens van uw eigen behandelend oogarts en eventuele andere betrokken specialisten.
- Het verslag van het visueel functieonderzoek (VFO) met specificaties van het type BTS.
- Een verklaring (door Visio opgesteld) waarin staat dat u aan de eindtermen van de mobiliteitstraining hebt voldaan en dat u alle aspecten in het gebruik van het BTS beheerst.

Al deze gegevens samen stuurt Visio centraal naar de Afdeling Bioptic van het CBR te Rijswijk.

Rijlessen binnen het programma Auto-Mobiliteit

Na afronding van de training in het omgaan met het BTS kiest u een gecertificeerde rijopleider voor het aanleren van de juiste vaardigheden. U kiest een rijopleider uit de lijst van rijopleiders (bijlage 3) die zich gespecialiseerd en gecertificeerd hebben in het geven van rijlessen met een BTS. In overleg met u kan Visio contact opnemen met de betreffende rijopleider, zodat deze goed geïnformeerd is over de aard van de visuele beperking. Afhankelijk van uw rijvaardigheid zult u enkele of meerdere rijlessen volgen. Nieuwe bestuurders beginnen zoals gewoonlijk aan het begin. De rijinstructeur zal uw rijvaardigheden aanscherpen of vanaf het begin aanleren. U volgt de rijlessen in een automaat.

Aan het einde van de rijlessen stuurt de rijopleider zijn bevindingen eveneens naar de Afdeling Bioptic van het CBR te Rijswijk. Het CBR voegt de gegevens van Visio en rijnschool samen en beoordeelt de rijgeschiktheid. Het CBR besluit of een *rijgeschiktheidstest* mag worden afgenomen. Deze vindt plaats vanaf een CBR-locatie bij u in de buurt. Nieuwe bestuurders dienen na een positieve rijgeschiktheidstest aansluitend nog *rijexamen* te doen. Bestuurders die in het verleden al een rijbewijs gehad hebben of over een geldig rijbewijs beschikken, hoeven alleen een rijgeschiktheidstest te doen.

Theorie-examen

Nieuwe bestuurders dienen in de loop van het traject hun theorie-examen te halen. U kunt dit op eigen initiatief doen. Het theoriecertificaat moet in uw bezit zijn vóór het rijexamen. Bestuurders die hun theorie-examen jaren geleden hebben gehaald, hebben soms een achterstand ten aanzien van vernieuwde verkeersregels. Rijscholen bevelen daarom een aanvullend theorieboekje aan wat bestudeerd kan worden vóór de aanvang van de rijlessen. Het theorieboekje "vernieuwde regels" is vrijblijvend verkrijgbaar bij het CBR, de ANWB, of via de website www.theorieboekenwinkel.nl. U kunt natuurlijk op het internet op trefwoord zoeken, bijvoorbeeld 'theorie verkeer'. Het boekje is tevens verkrijgbaar via onderstaande rijnschool:

Auto- Motorrijnschool Ludolf Niemeijer Scheemda
Esbörgstraat 72 9679 bv Scheemda
Tel: 0597-591696 of 06-55 745 005
I www.ludolfniemeijer.nl E ludolf.niemeijer@hetnet.nl

Deelname aan het programma Auto-Mobiliteit biedt geen garantie tot het daadwerkelijk behalen van het rijbewijs. Dit hangt af van de door u verkregen rijvaardigheid en wordt uitsluitend beoordeeld door het CBR. U zult immers moeten aantonen dat u zich met uw BTS veilig en vlot door het verkeer kunt bewegen.

Rijvaardig of rijgeschikt?

Het Centraal Bureau Rijvaardigheidsbewijzen (CBR) maakt onderscheid tussen rijvaardigheid en rijgeschiktheid. Rijvaardigheid verkrijgt u als u vaardig genoeg wordt bevonden om de rijtaken uit te voeren en alle aspecten beheerst die horen bij het besturen van een voertuig. Deze *rijvaardigheid* wordt getest door middel van een praktisch rijexamen. Elke nieuwe bestuurder legt dit rijexamen af en het blijft een leven lang geldig. *Rijgeschiktheid* omvat de medisch-biologische basisvoorwaarden om rijvaardigheid te verwerven en/of uit te oefenen.

De rijgeschiktheid kan in het geding komen als u medisch iets mankeert en kan u in het uiterste geval worden ontnomen. In Nederland is het de eigen verantwoordelijkheid van de bestuurder om deze basisvoorwaarden aan te tonen of beperkingen daarin te vermelden. Hiervoor hanteert het CBR de Eigen Verklaringsprocedure (EV). Een EV-formulier koopt u bij het CBR, de gemeente of de rijsschool.

Rijgeschiktheidstest of rijexamen

Aan het einde van het trainingsprogramma en de rijlessen neemt het CBR uiteindelijk de rijgeschiktheidstest af. Deze rijgeschiktheidstest wordt afgenomen door een gecertificeerde deskundige die gespecialiseerd is in het afnemen van testen bij personen die een visuele beperking hebben. Nieuwe bestuurders dienen na een positieve rijgeschiktheidstest aansluitend nog rijexamen te doen om de verworven rijvaardigheid aan te tonen. In dat geval moet de medisch adviseur eerst akkoord verlenen en krijgt de kandidaat bericht als het rijexamen mag worden aangevraagd. Tot slot kan het CBR uw rijbewijs continueren of verstrekken. Het CBR bepaalt tevens hoelang uw rijbewijs geldig blijft. De geldigheid kan variëren van 1, 3 of 5 jaar.

Kenmerken van een BTS-rijbewijs

Wanneer u slaagt voor uw rijgeschiktheidstest of uw rijexamen dan voorziet het CBR uw BTS-rijbewijs van een aantal codes dat verwijst naar de beperkingen van dit rijbewijs. Hoewel uw rijbewijs in heel Europa geldig is, hebben de codes een nationale geldigheid. U mag dus voornamelijk met een BTS niet in andere landen rijden.

Code 102 verwijst naar het rijden met het BTS. Deze code betekent dat u verplicht bent uw BTS te dragen als u de auto bestuurt.

Code 05.01 verwijst naar het rijden bij daglicht. U mag alleen rijden een uur na zonsopgang tot een uur vóór zonsondergang.

Code 100 zegt dat uw rijbewijs alleen geldt voor privégebruik en niet voor beroepsmatige doeleinden. Woon-werkverkeer valt onder privégebruik, dienstreizen onder werktijd niet.

Code 10.02 verwijst naar het rijden in een automaat. U bent verplicht te rijden in een automaat en niet in een handgeschakelde auto.

Als u al beperkingen in uw rijbevoegdheid had, worden de genoemde codes toegevoegd aan eventueel bestaande codes. De beoordeling en toekenning daarvan is de verantwoordelijkheid van het CBR. Verder kunt u de 'Regeling coderingen beperkingen rijbevoegdheid' van het CBR lezen op www.cbr.nl.

Kosten voor rekening van de deelnemer

Deelname aan het programma Auto-Mobiliteit brengt kosten met zich mee.

Er zijn gebruikelijke kosten die iedereen maakt voor het verwerven van een rijbewijs en er zijn bijzondere of aanvullende kosten. Hier volgt een overzicht van de kosten die in elk geval voor uw eigen rekening zijn.

- U betaalt zelf de eventuele kosten van de oogartskeuring.
- U betaalt zelf de reiskosten van en naar Visio, het optiekbedrijf en de rij school.
- U betaalt zelf het BTS. De kosten van het BTS liggen rond € 1000-1600€. De daadwerkelijke prijs hangt af van verschillende factoren zoals het gekozen montuur, het type telescoop en het type glazen. Het staat u vrij de kosten van uw BTS in te dienen bij uw ziektekostenverzekeraar. Vergoeding is afhankelijk van de voorwaarden die in uw polis staan. Visio onderneemt hierin geen actie.
- U betaalt zelf de eventuele kosten die voortvloeien uit het meebrengen van een chauffeur voor de mobiliteitstraining.
- U betaalt zelf de rijlessen.
- U betaalt zelf de Eigen Verklaring (verkrijgbaar bij het CBR, gemeente of rij school). Deze EV heeft u nodig voor de aanvraag van uw rijgeschiktheidstest bij het CBR.
- U betaalt zelf de kosten voor het theorie-examen (nieuwe bestuurders).
- U betaalt zelf het praktijkexamen (nieuwe bestuurders).
- U betaalt zelf de kosten voor de afgifte van het rijbewijs op het gemeentehuis.
- U betaalt zelf de aanschaf van een auto met automatische schakeling.

Hier eindigt Deel 1 over verminderde gezichtsscherpte. Deel 2 bevat informatie over gezichtsvelduitval (in het bijzonder hemianopsie) en eventuele revalidatiemogelijkheden.

DEEL 2: GEZICHTSVELDUITVAL

Als bij u sprake is van gezichtsvelduitval dan mag u niet zonder meer een auto besturen. Onderstaande informatie kan in dat geval op u van toepassing zijn.

Homonieme hemianopsie ('half niet-zien') is een van de meest voorkomende vormen van gezichtsvelduitval en houdt in dat men blind is voor de linker- of rechterhelft van het gezichtsveld. Hemianopsie ontstaat vaak bij niet-aangeboren hersenletsel. Hemianopsie kan effect hebben op de dagelijkse mobiliteit. Mensen met gezichtsvelduitval botsen veelal tegen objecten of tegen andere mensen, en kunnen of durven hierdoor niet meer zelfstandig te wandelen of te fietsen. Dit heeft zeer ingrijpende gevolgen voor de deelname aan allerlei activiteiten.

Kijkstrategietraining

Het aanleren van een nieuwe kijkstrategie kan er voor zorgen dat u de gezichtsvelduitval compenseert en dat daarmee uw dagelijkse mobiliteit (zoals lopen en fietsen) aanzienlijk verbeterd kan worden. De kijkstrategietraining is erop gericht dat u continu grote oog- en hoofdbewegingen leert maken in het blinde deel van het gezichtsveld. Hierdoor leert u het functionele gezichtsveld te vergroten waardoor u zo min mogelijk visuele informatie verliest. Bij Koninklijke Visio in Haren is de afgelopen tien jaar veel ervaring opgebouwd met het geven van deze kijkstrategietraining. Dit resulteerde in een uitgebreid trainingsprotocol. In 18 trainingsuren krijgt u stapsgewijs inzicht in de aard van uw beperking; u wordt geleerd steeds grotere oogbewegingen te maken in het blinde deel van het gezichtsveld. Na enkele sessies worden deze oogbewegingen gecombineerd met hoofdbewegingen die u vervolgens leert toepassen in mobiliteitstaken met oplopende moeilijkheidsgraad. Het doel is dat uw mobiliteitsbeperking na afloop van de training is afgenomen.

Wetenschappelijk onderzoek: InZicht Hemianopsie

Het door Visio ontwikkelde trainingsprotocol wordt nog niet uniform toegepast in de Nederlandse revalidatiezorg. Daarom heeft Visio een promotieonderzoek opgezet onder de naam InZicht Hemianopsie. Dit onderzoek heeft twee doelen: het aantonen van de effectiviteit van het ontwikkelde protocol en de invoering van het protocol bij meerdere instellingen. De effectiviteit van het trainingsprotocol wordt onderzocht door personen die deze behandeling hebben gekregen te vergelijken met personen die deze behandeling nog niet hebben gevolgd.

Hoewel in principe iedereen met hemianopsie in aanmerking komt voor behandeling en training door een expert van Visio, wil dat niet zeggen dat iedereen zal worden gevraagd deel te nemen aan het wetenschappelijk onderzoek. Voor het onderzoek is het belangrijk dat alle deelnemers min of meer met elkaar kunnen worden vergeleken. Daarom is een lijst met criteria opgesteld op basis waarvan bepaald wordt of iemand aan het onderzoek deelneemt of de reguliere behandeling krijgt aangeboden zonder aan het onderzoek deel te nemen. Kort na de aanmelding bij Visio zal daarom visueel functieonderzoek (VFO) en neuropsychologisch onderzoek (VPO) plaatsvinden.

Aanmelding voor het programma Auto-Mobiliteit bij hemianopsie

Een deel van de personen die hemianopsie heeft, stelt ook vragen over de mogelijkheden om veilig auto te rijden. Veelal wordt het autorijden (door de neuroloog) afgeraden als er sprake is van hersenletsel. Als bij u sprake is van gezichtsvelduitval en u wilt (opnieuw) deelnemen aan het gemotoriseerde verkeer, dan kunt u zich aanmelden. De aanmelding bestaat uit vier stappen.

- 1) U vult het aanmeldformulier in op de website www.auto-mobiliteit.org.
- 2) U vraagt gegevens op van het meest recente oogheelkundig onderzoek bij uw behandelende oogarts. Voor het opvragen van uw oogheelkundige gegevens gebruikt u het formulier 'opvragen oogheelkundige gegevens' dat op dezelfde website staat.
- 3) U vraagt gegevens op bij uw neuroloog waarin de oorzaak, de aard en de ernst van uw neurologische aandoening blijkt. Tevens bevat dit rapport eventuele andere bevindingen die voor het autorijden van belang zijn. Voor de neuroloog is geen standaard formulier beschikbaar. De neuroloog heeft hier een eigen werkwijze voor.
- 4) U koopt een Eigen Verklaring (EV) bij het CBR, uw gemeente of rijkschool.
 - U vult de voorzijde van de EV in.
 - De ingevulde en ondertekende EV stuurt u naar Koninklijke Visio, antwoordnummer 29, 9750 VX, Haren, o.v.v. Auto-Mobiliteit
 - Let op: u stuurt de EV niet naar het CBR.

Wanneer op basis van zowel de oogheekkundige gegevens als de neurologische gegevens, samen met het door u ingevulde aanmeldformulier blijkt dat u kunt worden toegelaten tot het diagnostische deel (VFO en VPO), wordt u daarover zo snel als mogelijk geïnformeerd.

Auto-Mobiliteit en InZicht Hemianopsie

Een deel van de personen met hemianopsie die willen autorijden voldoet tevens aan de instroomcriteria van het wetenschappelijke programma InZicht Hemianopsie.

Iedereen met gezichtsvelduitval die wil autorijden kan zich aanmelden via de website www.auto-mobiliteit.org en zich door de oogarts en de neuroloog laten verwijzen.

Deelnemers die toegelaten worden tot het programma InZicht Hemianopsie volgen een uitgebreider programma. Voorafgaand aan de kijktraining wordt een reguliere praktische rijgeschiktheidstest afgenomen (door het CBR in uw eigen regio) en vindt de eerst UMCG-meting plaats. Op deze testdag worden een aantal tests bij u afgenomen zodat later het effect van de kijktraining kan worden bepaald. Aansluitend aan de kijktraining volgt u rijlessen en als dat goed gaat volgt u opnieuw een praktische rijgeschiktheidstest. Op deze manier wordt het effect van de kijktraining op de rijgeschiktheid onderzocht. Niet iedereen die de kijkstrategietraining volgt, wordt ook zondermeer door Visio verwezen voor rijlessen. De kijkstrategietraining zelf is niet gericht op autorijden maar op algemene kijktaken. Als er belemmeringen blijken uit de diagnostiek of uit de training, dan wordt u daarover geïnformeerd en wordt besproken welke alternatieven er op dat moment voor u zijn.

Auto-Mobiliteit zonder InZicht Hemianopsie

Visio beschikt op dit moment (nog) NIET over een training die specifiek gericht is op het autorijden. Als blijkt dat u niet mee kunt of wilt doen aan het wetenschappelijke programma InZicht Hemianopsie, maar u heeft wel vragen over deelname aan het gemotoriseerde verkeer, dan kunt u onderstaande route volgen. De route kan afhankelijk van uw persoonlijke situatie afwijken.

- U volgt voornoemde aanmeldprocedure via www.auto-mobiliteit.org
- Visio verricht indien nodig Visueel functie onderzoek (VFO) en Visueel perceptie onderzoek (VPO)
- Visio kan u uitleg geven over uw rechten, plichten en alternatieven t.a.v. het autorijden
- Visio kan u informeren over de Eigen Verklaringsprocedure van het CBR en de resultaten van eigen onderzoeken hier mogelijk aan toevoegen, maar u dient deze Eigen Verklaringsprocedure zelf bij het CBR af te handelen. Visio speelt hierin geen actieve rol.

Indicatievereiste volgens de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ)

De dienstverlening van Visio wordt bekostigd uit de AWBZ. Dossiers van cliënten moeten daarom aan scherpe eisen voldoen. Zo is bijvoorbeeld een verwijzing van een medisch specialist (oogarts, neuroloog) noodzakelijk en moeten bepaalde administratieve procedures worden gevolgd. U wordt hierover geïnformeerd tijdens de eerste contacten met het Client Servicebureau van Visio.

DEEL 3: BIJLAGEN

BIJLAGE 1: AANVULLENDE REGELING BIJ DIABETES, MULTIPLE SCLEROSE OF OVERIGE AANDOENING

Er bestaan verschillende eisen ten aanzien van de lichamelijke en geestelijke geschiktheid om een motorvoertuig te mogen besturen. Deze regels zijn opgesteld door de minister van Verkeer en Waterstaat en worden uitgevoerd door het CBR. Visio wil u informeren over de richtlijnen ten aanzien van Diabetes en Multiple Sclerose omdat deze aandoeningen nogal eens gepaard gaan met visuele aandoeningen. Ook als er in het verleden een andere aandoening bij u is vastgesteld, dient u onderstaande richtlijn te hanteren.

Rijgeschiktheid en Diabetes

Wilt u zich aanmelden voor het programma Auto-Mobiliteit en heeft u diabetes, dan is naast een verwijzing van uw behandelend oogarts ook een specialistisch rapport nodig van de arts die uw diabetes controleert (bijvoorbeeld uw internist of huisarts). Een actuele verklaring van deze arts moet in het bezit zijn van Visio alvorens Visio uw mogelijkheden voor de diagnostiekfase kan bepalen.

De route is als volgt:

- U koopt een Eigen Verklaring bij het CBR, uw gemeente of rijkschool.
- De voorzijde van de EV vult u zelf in en u maakt een afspraak met uw arts die uw diabetes controleert.
- Uw specialist vult het deel in betreffende uw aandoening.
- U bepaalt samen wie het ingevulde formulier naar Visio stuurt.

Rijgeschiktheid en Multiple Sclerose (MS)

Een vergelijkbare procedure geldt als u MS heeft of een andere min of meer progressief neurologisch ziektebeeld. Wilt u zich aanmelden voor het programma Auto-Mobiliteit en is bij u ooit een dergelijke aandoening vastgesteld dan is naast een verwijzing van uw behandelende oogarts ook een specialistisch rapport nodig van uw behandelende neuroloog. Een actuele verklaring van uw neuroloog moet in het bezit zijn van Visio alvorens Visio uw mogelijkheden voor de diagnostiekfase kan bepalen.

De route is als volgt:

- U koopt een Eigen Verklaring bij het CBR, de gemeente of rijkschool.
- De voorzijde van de EV vult u zelf in en u maakt een afspraak met uw neuroloog.
- Uw neuroloog vult het deel in betreffende uw aandoening.
- U bepaalt samen wie het ingevulde formulier naar Visio stuurt.

Let op: er is géén Keuringsformulier voor de neuroloog beschikbaar. Indien wenselijk kan Visio u informeren over welke neurologen keuringen verrichten. Een actuele verklaring van uw medisch specialist moet in het bezit zijn van Visio alvorens Visio uw mogelijkheden voor de diagnostiekfase kan bepalen.

Rijgeschiktheid en overige aandoeningen

Wilt u zich aanmelden voor het programma Auto-Mobiliteit en heeft u naast uw visuele aandoening een andere aandoening dan is naast een verwijzing van uw behandelende oogarts ook een specialistisch rapport nodig van de arts die u onderzocht heeft of (momenteel) behandeld. Een actuele verklaring van deze arts moet in het bezit zijn van Visio alvorens Visio uw mogelijkheden voor de diagnostiekfase kan bepalen.

De route is als volgt:

- U koopt een Eigen Verklaring bij het CBR, uw gemeente of rijkschool.
- De voorzijde van de EV vult u zelf in en u maakt een afspraak met uw arts die u onderzocht heeft of (momenteel) behandeld.
- Uw specialist vult het deel in betreffende uw aandoening.
- U bepaalt samen wie het ingevulde formulier naar Visio stuurt.

Het aanleveren van dergelijke verklaringen als er sprake is van een bijkomende aandoening of beperking, is niet vrijblijvend maar is voor het CBR noodzakelijk om een besluit te nemen over uw medische rijgeschiktheid.

Wanneer er sprake is van bijkomende aandoeningen, wordt uw situatie altijd op individuele basis besproken met het CBR. Pas na een voorlopig positief advies van het CBR kan Visio de diagnostiekfase inzetten. Na de diagnostiekfase levert Visio alle benodigde informatie aan het CBR en na de rijlessen heeft het CBR het uiteindelijke oordeel middels een rijgeschiktheidstest. Een positieve verklaring van bijvoorbeeld uw neuroloog of internist wil dus niet zeggen dat het CBR ook positief besluit over uw rijgeschiktheid. Uitsluitend het CBR bepaalt of u rijgeschikt kan worden bevonden.

BIJLAGE 2: AANVULLENDE REGELING VOOR 70+

Wilt u zich aanmelden voor het programma AutO-Mobiliteit en bent u zeventig jaar of ouder, dan is naast een verwijzing van uw behandelend oogarts ook een zgn. Geneeskundig Verslag nodig van uw (huis) arts. Een actuele verklaring van uw huisarts moet in het bezit zijn van Visio alvorens Visio uw mogelijkheden voor de diagnostiekfase kan bepalen. Het aanleveren van een dergelijke verklaring is niet vrijblijvend maar is voor het CBR noodzakelijk om een besluit te nemen over uw medische rijgeschiktheid.

De route is als volgt:

- U koopt een Eigen Verklaring met Geneeskundig verslag bij het CBR, uw gemeente of rijsschool.
- De voorzijde van de EV vult u zelf in.
- Een (huis)arts moet het Geneeskundig Verslag invullen. Daarvoor is het nodig dat u een kleine keuring ondergaat. De meeste huisartsen zullen vanwege hun vertrouwensrelatie met de patiënt geen eigen patiënten keuren, maar hen doorverwijzen naar een onafhankelijke collega.
- Bij deze keuring beoordeelt de arts uw algemene lichamelijke en geestelijke conditie, en het functioneren van armen, benen en wervelkolom. Ook zal uw bloeddruk worden gemeten en wordt uw urine gecontroleerd op een mogelijke suikerziekte.
- U bepaalt samen wie het ingevulde formulier naar Visio stuurt.

U kunt bovenstaande regelingen nalezen op www.cbr.nl

BIJLAGE 3:**LIJST VAN GECERTIFICEERDE RIJOPLEIDERS en OPTOMETRISTEN**

Rijopleider	Bedrijfsgegevens	Plaats	Telefoonnummer
B. van Osch	Rijschool Welzorg op Maat	Den Bosch	div. vestigingen
R. Erkens	Rijschool Welzorg op Maat	Geleen	0800 0200142
L. Niemeijer	Rijschool L. Niemeijer	Scheemda	0597 591696
B. Bosman	Rijschool A.A. Bosman	Grijpskerk	0594 212507
W.Nieuwenhuis	Rijschool W. Nieuwenhuis	Scheemda	0597 594496
M. van Buuren	Rijschool Van Buuren	Hurdegaryp	06 26094397
L. Koops	Rijschool VEC Koops	Assen	0592 372098
F. Alkema	Rijschool Alkema Emmen	Emmen	0591 640775
J. Vastenavond	Rijschool Oscar Palm en Corre	Deventer	0570 618302
L. Ezendam	Rijschool Ezendam	Hengelo	074 3676333
R. Vermeulen	Rijschool Heliomare	Beverwijk	0251 288888
M. van den Hoek	Rijschool Melis van den Hoek	Goes	0113 581667
C. Kriens	Rijschool Clarien	Hoogvliet	010 2160327
J. ten Hennepe	Rijschool Nederveen	Hardinxveld	0184 614674
S. de Jong	De Jong Verkeersopleiding	Heeg	0515 442676
R. van Rijn	Rijschool Schonenburg	Houten	030 6379477
J.A.. Paardekoope	Rijschool Paardekoope	Goes	0113 216808
C. Voesenek	Verkeersschool Voesenek	Etten Leur	076 5014931
J. Jonkmans	Verkeersschool Voesenek	Etten Leur	076 5014931
B. Oerlemans	Verkeersschool Oerlemans	Nuenen	040 2831486
T. Beumers	Autorijschool Toon Beumers	Kerkrade	045 5113915
D. Koobs	Van Vugt Verkeersopleidingen	Wognum	0229 211690
H.P. de Hoop	Verkeersschool Sijtsma	Leeuwarden	058 2139933
M. Coenraad	Rijschool B.M. Coenraad	Hilversum	06 53 44 89 62
E. Verdam	Rijschool Verdam	Voorburg	06 50 24 66 65

Optometrist	Bedrijfsgegevens	Plaats	Telefoonnummer
U.T. Lunze	OOG-centrum Low Vision& Optometrie	Amsterdam	020 3052000
P. Gerringa	Low Vision Totaal	Wateringen	017 4298046
V. van Steenwijk	Low Vision Totaal	Wateringen	017 4298046
S. Meijer	Low Vision Totaal	Wateringen	017 4298046
M. Gast	Ergra Low Vision	Den Haag	070 3114070
L.C. Goedknecht	Brilmode Rob Boon	Dordrecht	078 6140091
C. Bosscher	Woldringh Optiek	Groningen	050 3132719
M. Schelwald	Moritzsch Schelwald Optiek	Groningen	050 5772112
P. Derksen	Holsboer Optometrie	Arnhem	026 4426735
F. Oosterhof	Optiek Centrum Oosterhof	Eindhoven	040 2123464
A. Verezen	Elvea Low Vision	Nijmegen	088 9008080
H. Eijsermans	Eijsermans Optiek&Optometrie	Goes	0113 230214